

ผู้เรียบเรียง

ผศ. ดร.วรวงมล วงษ์สถาปนาเลิศ ศป.บ. (นาฏยศิลป์ไทย), ศศ.ม. (นาฏยศิลป์ไทย),
นางสุกัญญา ณ ตะกั่วทุ่ง ศศ.ด. (นาฏยศิลป์ไทย)
ค.บ. (นาฏยศิลป์ไทย), ศศ.บ. (บริหารการศึกษา)

ผู้ตรวจ

ผศ. ดร.กุลนาถ พุ่มอำภา ศป.บ. (นาฏยศิลป์ไทย) , ศป.ม. (นาฏยศิลป์ไทย),
ดร.รุ่งนภา นิยมพูน ศป.ด. (นาฏยศิลป์)
ศป.บ. (นาฏยศิลป์ไทย), ศศ.ม. (นาฏยศิลป์ไทย),
นางเรณู โกศินานนท์ ศศ.ด. (นาฏยศิลป์ไทย)
ป.ม.ช. (นาฏยศิลป์ไทย), ศศ.บ. (บริหารการศึกษา)

บรรณาธิการ

นางเขมญา พยัฆวรรณ ป.ม.ช. (นาฏยศิลป์ไทย), ค.บ. (นาฏยศิลป์ไทย)
ว่าที่ร้อยตรีกัญญาพัฒน์ เกิดพูน ศษ.บ. (นาฏยศิลป์), ค.ม. (การศึกษาและพัฒนาหลักสูตร)

จัดทำโดย บริษัท สำนักพิมพ์เอมพันธ์ จำกัด

ฝ่ายการตลาด, ฝ่ายผลิตและจัดส่ง, ฝ่ายการเงินและบัญชี :
๖๙/๑๐๙ หมู่ ๑ ซ.พระแม่การุณย์ ต.บ้านใหม่ อ.ปากเกร็ด จ.นนทบุรี ๑๑๑๒๐
โทร. ๐ ๒๕๖๕ ๕๙๙๙, ๐ ๒๕๙๙ ๕๙๙๓, ๐ ๒๕๖๑ ๕๕๙๐-๒ โทรสาร ๐ ๒๕๖๑ ๕๕๙๓, ๐ ๒๕๙๒ ๒๓๓๓

ฝ่ายวิชาการ :
๘๙/๑๒๒ ต.เทศบาลสงเคราะห์ แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กรุงเทพฯ ๑๐๙๐๐
โทร. ๐ ๒๕๕๕ ๔๘๔๘-๒๐, ๐ ๒๕๕๓ ๘๑๖๘-๙ โทรสาร ๐ ๒๕๙๐ ๒๙๒๓

ปีที่พิมพ์ ๒๕๖๘
พิมพ์ครั้งที่ ๑

จำนวน ๓,๐๐๐ เล่ม
ISBN 978-616-07-2849-7

ราคา ๖๕ บาท

สงวนลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติ
ลิขสิทธิ์เป็นของบริษัท สำนักพิมพ์เอมพันธ์ จำกัด

คำนำ

หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐาน นาฏศิลป์ ๕ เล่มนี้ ได้เรียบเรียงขึ้นสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ โดยยึดมาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัด กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ สาระที่ ๓ นาฏศิลป์ ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑

หนังสือเล่มนี้เรียบเรียงขึ้นให้มีความทันสมัยสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยและสังคมโลก ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านการปฏิบัติหรือลงมือทำ (Active Learning) มีการสร้างเสริมสมรรถนะที่สำคัญของผู้เรียนโดยผ่านกระบวนการเรียนรู้โดยใช้โครงงานเป็นฐาน (Project-Based Learning) เป็นการเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติจริง นำความรู้และทักษะที่ได้ไปประยุกต์ใช้ในการค้นคว้า สำรวจ สร้างสรรค์ ทำงานเป็นทีม การแก้ปัญหา สื่อสารอย่างมีวิจารณญาณ และพัฒนาสู่การประกอบอาชีพได้ ซึ่งเป็นสมรรถนะที่สำคัญในศตวรรษที่ ๒๑ ในแต่ละหน่วยการเรียนรู้ได้จัดเนื้อหาให้มีความสอดคล้องต่อเนื่องกันเพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนมีเจตคติที่ดี ตลอดจนเห็นคุณค่าของศิลปะ เนื้อหาในหนังสือเล่มนี้ แบ่งออกเป็น ๔ หน่วยการเรียนรู้ ประกอบด้วย

- ๑ นาฏศิลป์ไทย
- ๒ การปฏิบัตินาฏศิลป์พื้นเมือง
- ๓ การแสดงนาฏศิลป์ไทยในโอกาสต่าง ๆ
- ๔ ละครสร้างสรรค์

ผู้เรียบเรียงหวังเป็นอย่างยิ่งว่า หนังสือเรียนเล่มนี้จะมีส่วนช่วยให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาแบบองค์รวมทั้งด้านความรู้ ทักษะ กระบวนการ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ เป็นประโยชน์ทั้งต่อผู้เรียนและผู้สอน เพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาเต็มตามศักยภาพและบรรลุผลตามมาตรฐานการเรียนรู้ของกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ

ฝ่ายวิชาการ บริษัท สำนักพิมพ์เอมพันธ์ จำกัด

คำอธิบายรายวิชา

รายวิชา นาฏศิลป์ ๕
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕

กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ
เวลา ๔๐ ชั่วโมง/ปี

มีความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับประเภทของนาฏศิลป์ไทย นาฏศิลป์พื้นเมืองถึงรูปแบบและลักษณะของการแสดง เปรียบเทียบการแสดงนาฏศิลป์ในโอกาสต่าง ๆ ประวัติความเป็นมาและหลักการจัดการแสดงละครสร้างสรรค์สำหรับเด็ก

มีทักษะความสามารถในการแสดงนาฏศิลป์ไทย นาฏศิลป์พื้นเมืองที่ชื่นชอบ และจัดการแสดงละครสร้างสรรค์สำหรับเด็ก รวมถึงชมและวิจารณ์การแสดงอย่างสร้างสรรค์

ชื่นชมและเห็นคุณค่าของนาฏศิลป์ไทย นาฏศิลป์พื้นเมือง ละครสร้างสรรค์ สืบทอดและอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม ถึงการนำความรู้และความสามารถที่ได้มาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

ตารางวิเคราะห์หน่วยการเรียนรู้ตามมาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัด

หน่วยการเรียนรู้	มาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัด											
	ศ ๓.๑								ศ ๓.๒			
	๑	๒	๓	๔	๕	๖	๗	๘	๑	๒	๓	๔
๑ นาฏศิลป์ไทย	✓				✓				✓			
๒ การปฏิบัตินาฏศิลป์พื้นเมือง	✓		✓					✓	✓			
๓ การแสดงนาฏศิลป์ไทยในโอกาสต่าง ๆ	✓								✓			
๔ ละครสร้างสรรค์	✓	✓		✓	✓			✓				

หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐาน นาฏศิลป์ ๕ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ เล่มนี้ ได้กำหนดมาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัดช่วงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔-๖ ไว้บางตัวเท่านั้น

แนะนำหนังสือเรียน

หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานเล่มนี้ มีเนื้อหาที่สอดคล้องตามมาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัดกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ สาระที่ ๓ นาฏศิลป์ ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ อีกทั้งยังได้เพิ่มเติมความรู้ที่เหมาะสมกับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษา เพื่อเสริมสร้างให้นักเรียนมีความรู้ ทักษะ และเกิดเจตคติที่ดีต่อศิลปะอย่างเหมาะสมในการนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน โดยมีองค์ประกอบต่าง ๆ ดังนี้

กิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning)

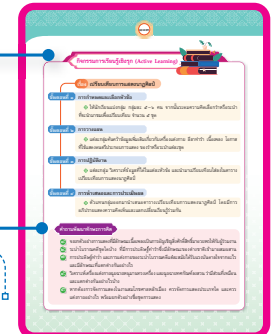
เป็นการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ต้องการฝึกให้นักเรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริงเหมือนกับในชีวิตจริงอย่างมีระบบ โดยมีขั้นตอนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ๔ ขั้นตอน

คำถามพัฒนาทักษะการคิด

เป็นคำถามเพื่อประเมินความรู้ความเข้าใจของนักเรียนหลังจากที่เรียนจบหน่วยการเรียนรู้แล้ว

กิจกรรมพัฒนาการเรียนรู้

เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมให้นักเรียนได้เข้าใจ ปฏิบัติ และสร้างสรรค์อย่างมีกระบวนการ เกิดทักษะการเรียนรู้อย่างครบถ้วน

โครงงานส่งเสริมการเรียนรู้

เป็นการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่นำความรู้และทักษะที่ได้จากการเรียนรู้ทั้งหมดมาประยุกต์ใช้ในการสร้างสรรค์ ค้นคว้า สำรวจ และฝึกทักษะอื่น ๆ เพื่อให้เกิดความรู้และทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ ๒๑

มุมความรู้เพิ่มเติม

เป็นการสอดแทรกความรู้ มุมมอง แนวคิด ที่สัมพันธ์กันระหว่างเนื้อหา ซึ่งผู้เรียนและครูผู้สอนสามารถนำไปปรับใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ได้ เช่น มุมเปิดโลกทัศน์ มุมสื่อสังคม (QR Code) มุมน่ารู้...สู่อาชีพ มุมรักษ์สิ่งแวดล้อม มุมแหล่งเรียนรู้เพิ่มเติม มุมคำศัพท์เฉพาะ

สารบัญ

๑

นาฏศิลป์ไทย ๑

นาฏศิลป์ไทย	๒
กิจกรรมพัฒนาการเรียนรู้	๓๔
สรุปสาระสำคัญ	๓๕
กิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning).....	๓๖
คำถามพัฒนาทักษะการคิด	๓๖

๒

การปฏิบัตินาฏศิลป์พื้นเมือง.....๓๓

การปฏิบัตินาฏศิลป์พื้นเมือง	๓๔
กิจกรรมพัฒนาการเรียนรู้	๗๔
สรุปสาระสำคัญ	๗๕
กิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning).....	๗๖
คำถามพัฒนาทักษะการคิด	๗๖

๓

การแสดงนาฏศิลป์ในโอกาสต่าง ๆ ๓๓

การแสดงนาฏศิลป์ในโอกาสต่าง ๆ	๓๔
กิจกรรมพัฒนาการเรียนรู้	๑๐๔
สรุปสาระสำคัญ	๑๐๕
กิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning)	๑๐๖
คำถามพัฒนาทักษะการคิด	๑๐๖

๔

ละครสร้างสรรค์ ๑๐๔

๑. ละครสร้างสรรค์	๑๐๕
กิจกรรมพัฒนาการเรียนรู้ที่ ๑	๑๐๘
๒. หลักการจัดการแสดงละครสร้างสรรค์ สำหรับเด็ก	๑๐๙
กิจกรรมพัฒนาการเรียนรู้ที่ ๒	๑๑๖
๓. การชมและวิจารณ์การแสดง	๑๑๙
กิจกรรมพัฒนาการเรียนรู้ที่ ๓	๑๑๙
สรุปสาระสำคัญ	๑๒๐
กิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning)	๑๒๑
คำถามพัฒนาทักษะการคิด	๑๒๑

โครงการส่งเสริมการเรียนรู้ด้านนาฏศิลป์โดยใช้โครงการเป็นฐาน (Project-Based Learning).....	๑๒๒
บรรณานุกรม	๑๒๔

แผนผังแสดงสาระการเรียนรู้

หน่วยการเรียนรู้ที่

นาฏศิลป์ไทย

บทเรียนนี้สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑

มาตรฐาน ศ ๓.๑ เข้าใจและแสดงออกทางนาฏศิลป์อย่างสร้างสรรค์ วิเคราะห์ วิพากษ์ วิจารณ์ คุณค่านาฏศิลป์ ถ่ายทอดความรู้สึก ความคิดอย่างอิสระ ชื่นชม และประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

มาตรฐาน ศ ๓.๒ เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างนาฏศิลป์ ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม เห็นคุณค่าของนาฏศิลป์ ที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทยและสากล

ตัวชี้วัด : สิ่งที่นักเรียนพึงรู้และปฏิบัติได้

- มีทักษะในการแสดงหลากหลายรูปแบบ (ศ ๓.๑ ม.๔-๖/๑)
- วิเคราะห์แก่นของการแสดงนาฏศิลป์และการละครที่ต้องการสื่อความหมายในการแสดง (ศ ๓.๑ ม.๔-๖/๕)
- เปรียบเทียบการนำการแสดงไปใช้ในโอกาสต่าง ๆ (ศ ๓.๒ ม.๔-๖/๑)

แนวคิด

นาฏศิลป์ไทย มีลักษณะเด่นที่บ่งบอกถึงความเป็นไทย คือลีลาท่ารำที่ประณีต อ่อนช้อยและงดงาม สะท้อนให้เห็นถึงขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตของคนไทย การแสดงของนาฏศิลป์ไทยมีหลายประเภท ได้แก่ รำ ระบำ ละคร โขน และนาฏศิลป์พื้นเมือง นักเรียนควรศึกษาในรายละเอียด เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจลักษณะของการแสดงต่าง ๆ

สาระการเรียนรู้

นาฏศิลป์ไทย

คำถามกระตุ้นความคิด

นักเรียนเคยพบเห็นการแสดงนาฏศิลป์ไทยอะไรบ้าง มีลักษณะการแสดงอย่างไร และนักเรียนมีความรู้สึกหรือความประทับใจต่อการแสดงนั้นอย่างไร

นาฏศิลป์ไทย

นาฏศิลป์ไทย เป็นศิลปะการแสดงที่มีความวิจิตรงดงาม ซึ่งหล่อหลอมมาจากพื้นฐานทางวัฒนธรรม อันเป็นเครื่องแสดงออกซึ่งเอกลักษณ์ของชาติ และแสดงถึงความเป็นมาของประวัติศาสตร์ชาติไทยที่มีความเจริญรุ่งเรืองมาตั้งแต่อดีต เริ่มจากการเลียนแบบธรรมชาติประกอบกับจินตนาการ และความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์ในการปรุงแต่งกิริยาท่าทางเหล่านั้น นำมาประดิษฐ์สร้างสรรค์เป็นการเคลื่อนไหวที่มีความประณีตงดงาม ในลีลาท่าทางของการรำรำให้เข้ากับทำนอง การขับร้อง และดนตรี ในขณะเดียวกันก็อาจได้รับอิทธิพลจากต่างชาติผ่านการค้าขาย การนับถือพระพุทธศาสนา การบวงสรวงบูชาเทพเจ้า ตลอดจนตำนานความเชื่อต่าง ๆ แต่ก็ได้ปรุงแต่งผสมผสาน พัฒนากลายเป็นรูปแบบใหม่ที่มีลักษณะโดดเด่นเข้ากับรสนิยมของคนไทย และยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมาจนกลายเป็นศิลปะประจำชาติ

ทั้งนี้นาฏศิลป์ไทยมีรูปแบบการแสดงที่หลากหลายทั้งที่เป็นแบบมาตรฐานและปรับปรุงขึ้นใหม่ มีทั้งที่แสดงเป็นเรื่องราวและไม่เป็นเรื่องราว ถ้าแบ่งตามผู้แสดงก็จะมีทั้งที่แสดงเดี่ยว แสดงคู่ แสดงหมู่ และยังมีลักษณะการแสดงที่บ่งบอกถึงเอกลักษณ์ของแต่ละภูมิภาคของไทยอีกด้วย ซึ่งแบ่งประเภทการแสดงนาฏศิลป์ไทยออกเป็น ๕ ประเภทใหญ่ ๆ คือ รำ ละคร โขน และการแสดงนาฏศิลป์พื้นเมือง

๑. รำ

รำ คือ การแสดงที่มุ่งความงามของการรำรำ จะมีบทร้องหรือไม่ก็ได้ จุดมุ่งหมายเพื่อความสามารและความสวยงามของผู้แสดง โดยแบ่งออกเป็น ๓ ประเภทตามจำนวนของผู้รำ เช่น รำเดี่ยว รำคู่ และรำหมู่

๑.๑ รำเดี่ยว ใช้ผู้แสดงเพียงคนเดียว เพื่ออวดฝีมือและความสามารถของผู้รำอย่างเต็มที่มีเครื่องแต่งกายที่งดงามโดดเด่น นิยมใช้แสดงเป็นชุดเบิกโรง แสดงสลับฉาก หรือใช้แสดงในโอกาสต่าง ๆ เช่น รำถวายพรพรหมณ์ รำถวายเบญจกาย รำโนราห์บูชาขัณฑ์ รำกรีซสุหรานาก รำพลายชุมพลแต่งตัว เป็นต้น

ตัวอย่างรำเดี่ยว

รำโนราห์บูชาขัณฑ์

เป็นการแสดงท่ารำของนางมโนราห์ก่อนที่จะถูกบูชาขัณฑ์ เป็นการรำแทรกอยู่ในละครเรื่องมโนราห์ ฉากที่ ๓ ฉากหน้าพระลาน นครปัญจาล ละครเรื่องนี้กรมศิลปากรได้ปรับปรุงขึ้นโดยดำเนินเรื่องตามสุรชนชาดก ในคัมภีร์ปัญจาลชาดก แสดงเป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๘ “ณ โรงละครศิลปากร” ท่านผู้หญิงแผ้ว สนิทวงศ์เสนี ผู้เชี่ยวชาญนาฏศิลป์ไทย กรมศิลปากร ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (นาฏศิลป์ไทย) ปีพุทธศักราช ๒๕๒๘ เป็นผู้ออกแบบท่ารำ นายมนตรี ตราโมท ผู้เชี่ยวชาญดุริยางค์ไทย กรมศิลปากร ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (ดนตรีไทย) ปีพุทธศักราช ๒๕๒๘ เป็นผู้เรียบเรียงดนตรีประกอบการแสดง รำโนราห์บูชาขัณฑ์ เป็นกระบวนการทำรำของนางกนิรี (ครึ่งคนครึ่งสัตว์) ดังนั้นท่ารำจึงเป็นการเลียนแบบลักษณะท่าทางของนกที่อวดฝีมือของผู้แสดง ได้แก่ ทำบินร่อนถลา ทำรำอวดการเล่นปีก หรือการกระพือปีก บินฉวัดเฉวียนรอบกองไฟ เมื่อสบโอกาสจึงบินหนีกลับบ้านเมือง

ดนตรีและเพลงที่ใช้ประกอบการแสดง

วงปี่พาทย์ไม้ نرم ผสมด้วยโทนชาตรี และกลองชาตรี เพลงที่ใช้ประกอบการแสดง เพลงรำวัดบาบ และเพลงแขกบูชาขัณฑ์

รำโนราห์บูชาขัณฑ์

ที่มา : กรมศิลปากร, ๒๕๕๒. หน้า ๒๒๐

๑.๒ รำคู่ เป็นการรำ ๒ คน จะเป็นคู่พระ-นาง พระทั้งคู่ หรือนางทั้งคู่ หรือลึงกับนาง ยักษ์กับนางก็ได้ ส่วนใหญ่เป็นการรำที่ประดิษฐ์มาจากทворณคดีที่ได้รับความนิยมจากผู้ชม มักมีบทร้องประกอบการแสดง เช่น รำเมฆารามสูร รำพระรามตามกวาง พระลอตามไก่ รำหนุมานจับนางเบญกาย เป็นต้น

ตัวอย่างรำคู่

รำพระรามตามกวาง

พระรามตามกวางเป็นการแสดงรำคู่ระหว่างพระรามกับกวางทองในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ ตอนลักสีดา แสดงถึงกระบวนการทำร้ายอันสง่างามและอ่อนช้อยของการไล่ติดตามกันระหว่างพระรามกับกวางทองซึ่งจะเห็นความแตกต่างของการเคลื่อนไหวอิริยาบถของพระราม (มนุษย์) ด้วยท่าเดิน ยกเอียง ไส้ ติดตามกวางทอง (สัตว์) ในท่าหลบหลีก วิ่งหนี ซึ่งปรมาจารย์ทางด้านนาฏศิลป์ได้กำหนดไว้อย่างกลมกลืนและสวยงาม แสดงถึงความเชี่ยวชาญด้านฝีมือการแสดงของผู้แสดง อีกทั้งยังเป็นที่ยิมนำมาแสดงได้ในหลายโอกาส

รำพระรามตามกวาง

ที่มา : กรมศิลปากร, ๒๕๔๒, หน้า ๗๘

ดนตรีและเพลงที่ใช้ประกอบการแสดง

ใช้วงปี่พาทย์ไม้แข็ง เพลงที่ใช้ประกอบการแสดง ได้แก่ เพลงร่ำ เพลงแขกไพร เพลงเชิด เพลงเชิดฉาน เพลงทะเลบัว และเพลงร่ำ

บทร้อง พระรามตามกวาง

-ปี่พาทย์ทำเพลงร่ำ-

-ร้องเพลงแขกไพร-

รูปทรงกุมภัณฑ์ก็พลันหาย	กลายเป็นกวางทองผ่องศรี
เรื่องรองผ่องสันทั้งอินทรี	ทั้งมีต่างขาวราวหิรัญ
สองเขามุกดาวิเศษ	สองเนตรนิลรัตน์จัดสรร
ท่าที่เอียงกรายพรายพรรณ	เดินทางไปบรรณศาลา

-ปี่พาทย์ทำเพลงเชิดฉาน-

-ร้องเพลงทะเลบัว-

ราเมศร์ ตามติด ชิดกระชั้น	กวางผัน ล่อเล่น แผ่นผยอง
ธ ยิง กวางเอียง ชำเลียงมอง	โลดล่ำฟอง เหยะย่อ ล่อรามินทร์
พระแลเล็ง เฟ่งพิศ ผิดสังเกต	ทรงเดช จัปศรศาสตร์ พาดคันศร
น้าวเหนียว ด้วยกำลัง ทั้งกายิน	ถูกกวางดัน วางวาย กลายเป็นมาร

-ปี่พาทย์ทำเพลงร่ำ-

๑.๓ รำหมู่ เป็นการรำที่ใช้ผู้แสดงหลายคน เน้นความสวยงามของลีลาท่ารำ และความพร้อมเพรียงของผู้แสดง เช่น รำสีนวล รำต้นวรเชษฐ์ รำวง รำโคม รำชัตชาติรี เป็นต้น

ตัวอย่างรำหมู่

รำชัตชาติรี

รำชัตชาติรี กรมศิลปากรได้จัดทำขึ้นใหม่โดยปรับปรุงจากท่ารำชัตไหว้ครู ละครชาตรี เมื่อประมาณปี พ.ศ. ๒๕๓๓ โรงเรียนนาฏศิลป์ (ปัจจุบันคือวิทยาลัยนาฏศิลป์) ได้มีการจัดกิจกรรมการแสดงบนเวทีในงานปิดภาคการศึกษา จากนั้นนางมัลลี คงประภัศร์ (ผู้เชี่ยวชาญทางด้านละครชาตรีและละครนอก) และนางลมุล ยมะคุปต์ (ผู้เชี่ยวชาญทางด้านละครฉบับหลวง) ได้ออกแบบการแสดง โดยอาศัยเค้าแบบอย่างการแสดงชัตไหว้ครูละครชาตรีใช้ผู้แสดงเป็นหญิงล้วน หรือชายจริงหญิงแท้ก็ได้ แต่งตัวเป็นเครื่องพระ สวมเทริดแทนขมา สวมเล็บตัวนางแต่งกายคล้ายกัน ไม่สวมปีกหาง สวมเทริดแทนมงกุฎและสวมเล็บ มีต้นเสียงร้องบทสรรเสริญครู เมื่อจบแล้วทั้งหมดจึงออกรำชัตอย่างละครชาตรี

ใน พ.ศ. ๒๕๔๘ กรมศิลปากรได้จัดแสดงละครเรื่องมโนราห์ซึ่งมีการรำชัตชาติรีอยู่ในละครนี้ด้วย แต่เป็นระบำนางล้วน

ต่อมาในปลาย พ.ศ. ๒๕๐๕ กรมศิลปากรได้จัดการแสดงนาฏศิลป์ต้อนรับประธานาธิบดีสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี ณ หอประชุม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มีการนำรำชัตชาติรีมาปรับปรุงใหม่โดยใช้ผู้แสดงเป็นชายจริงหญิงแท้ เป็นที่นิยมกันมาจนถึงทุกวันนี้

รำซัดชาตรี มีกระบวนการทำรำที่กระชับและมีลีลาที่หลากหลาย เช่น การใช้เท้า มีทั้งการซอยเท้า การสะดุด การพลิกเท้า การก้าวเท้า การย่อเท้า เป็นต้น ลักษณะการใช้มือก็เช่นกัน มีนาฏยศัพท์ เช่น ทำสอดสร้อย ทำจีบสาวไล่ ทำเจิม ที่บัญญัติไว้ และทำอื่นๆ ได้แก่ ทำมือจีบหงาย กล่อมตัว ทำมือหยิบจีบสะบัด จีบตั้งวงบน เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการใช้ลีลาที่ยกเยื้อง ได้แก่ ลักคอก กล่อมหน้า ตีไหล่ กระท่ายไหล รำส่าย เป็นต้น ลักษณะที่กล่าวมานี้จะกระทำอย่างต่อเนื่องสอดคล้องซ้ำและรวดเร็วไปตามจังหวะทำนองเพลง มีรูปแบบของการแปรแถวที่สวยงามในลักษณะต่างๆ

ดนตรีและเพลงที่ใช้ประกอบการแสดง

รำซัดชาตรี

ที่มา : กรมศิลปากร, ๒๕๔๒, หน้า ๒๐๘

ใช้วงปี่พาทย์ชาตรี เพลงที่ใช้ประกอบการแสดง เพลงสระตะ เป็นเพลงทั่วไปที่ผู้บรรเลงเลือกมาใช้ตามความเหมาะสม แต่ยึดหน้าทับเป็นหลัก

๒. ระบำ

ระบำ คือ การแสดงที่ใช้ผู้แสดงตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป ไม่เน้นการดำเนินเรื่องราว แต่มุ่งเน้นพร้อมเพรียงของการรำ รูปแบบการแปรแถวที่มีความหลากหลาย และความสวยงามของเครื่องแต่งกาย

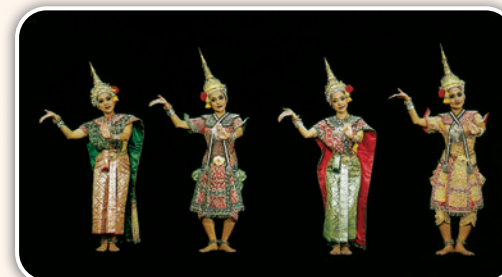
ระบำแบ่งออกเป็น ๒ ประเภทใหญ่ ๆ คือ ระบำมาตรฐาน และระบำเบ็ดเตล็ดหรือระบำที่ปรับปรุงขึ้นใหม่

๒.๑ ระบำมาตรฐาน เป็นระบำที่ได้คิดประดิษฐ์ขึ้นอย่างเป็นมาตรฐาน ทั้งบทร้อง ดนตรี เครื่องแต่งกาย และลีลาทำรำที่ได้กำหนดไว้เป็นแบบแผนมาตั้งแต่โบราณ และเครื่องแต่งกายของระบำประเภทนี้มักจะแต่งกายยืนเครื่องพระ-นาง ตัวอย่างของการแสดงระบำประเภทนี้ เช่น ระบำดาวดึงส์ ระบำเทพบันเท็ง ระบำกฤดาภินิหาร ระบำสี่บท ระบำย่องหงิด เป็นต้น

ตัวอย่างระบำมาตรฐาน

ระบำเทพบันเท็ง

เป็นระบำในละครเรื่องอิเหนา ตอนลมหอบ กรมศิลปากรได้นำออกแสดงเมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๙ ผู้แต่งบทร้อง นายมนตรี ตราโมท ผู้เชี่ยวชาญดุริยางค์ไทย กรมศิลปากร ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (ดนตรีไทย) ปีพุทธศักราช ๒๕๒๘ ใช้ทำนองเพลงแขกเชญเจ้า กับเพลงยะวาเร็ว ในบทร้องได้กล่าวถึง เทพบุตร นางฟ้า ฟ้อนรำถวายองค์ปะตาระกาหลา ผู้ประดิษฐ์ทำรำ คือ นางลมุล ยมะคุปต์ ผู้เชี่ยวชาญการสอนนาฏศิลป์ไทย นางมัลลี คงประภัทร์ และนางศุภลักษณ์ ภัทรนาวิก (หม่อมครูต่วน)

ระบำเทพบันเท็ง

ที่มา : กรมศิลปากร, ๒๕๔๒, หน้า ๑๓๖

บทร้องระบำเทพบันเท็ง

ปี่พาทย์ทำเพลงแขกเชญเจ้า

ร้องแขกเชญเจ้า

เหล่าข้าพระบาท	ขอวโรกาสเทวฤทธิ์อติสร
ขอพ่อนกราย	รำรายถวายกร
บำเรอปิ่นอมร	ปะตาระกาหลา
ผู้ทรงพระคุณ	ยิ่งบุญบารมี
เพื่อเทวบดี	สุขสมรมยา
เกลิงเทพลิลิต	พิมานสำราญฤทัย
(สร้อย) สุรศักดิ์ประสิทธิ์	สุรฤทธิ์กำจาย
ทรงสราญพระกาย	ทรงสบายพระทัย

ถวายอินทรี	ต่างมาลีบูชา
ถวายดวงตา	ต่างประทีปจำรัสไข
ถ้อยคำอำไพ	ต่างรูปหอมจุนจันท์
ถวายดวงจิต	อัญชลิตวาคุน
ที่ทรงการุณย์	ผองข้ามาแต่บรรพ์
ถวายชีวิต	รองบาทจนบรรลีย์
(สร้อย) สรุศักดิ์ประสิทธิ์	สุรฤทธิ์กำจาย
ทรงสราญพระกาย	ทรงสบายพระทัย

เพลงยะวาเร็ว

ร่วมกันร้องทำนองลำน้า (ซ้ำ)	มาพื่อนมารำให้รื่นเริงใจ (ซ้ำ)
ให้พร้อมให้เพรียงเรียงระดับ	เปลี่ยนสับท่วงทีหนีไล่
เวียนไป	ได้จิงหะกัน
อัปสรพื่อนสาย	กริดกรายออกมา
ฝ่ายฝูงเทวา	ทำท่ากวงกัน (ซ้ำ)
เข้าทอดสนิท	ไม่บิดไม่ผัน (ซ้ำ)
ผูกพัน ผูกพัน สุขเกษม	ปลื้มเปรม ปลื้มเปรม ปรีดา

ปี่พาทย์บรรเลงยะวาเร็ว

๒.๒ ระเบ้าเบ็ดเตล็ดหรือระเบ้าที่ปรับปรุงขึ้นใหม่ เป็นระเบ้าที่ประดิษฐ์ขึ้นใหม่ตามความเหมาะสมของแนวคิดหรือเหตุการณ์ในยุคสมัยนั้น ๆ ไม่แสดงเป็นเรื่องราว แต่อาจเป็นส่วนหนึ่งของการแสดงเป็นชุดเป็นตอน ลักษณะท่าร่าไม่ตายตัวสามารถเปลี่ยนแปลงได้ขึ้นอยู่กับความสามารถของผู้ร่าและการนำไปใช้ ระเบ้าเบ็ดเตล็ดมีอยู่มากมายหลายชุดโดยแบ่งเป็นหมวดหมู่ได้หลายประเภท เช่น ระเบ้าสัตว์ ระเบ้าถืออุปกรณ์ ระเบ้าโบราณคดี ระเบ้าอวยพร ระเบ้าเชื่อมสัมพันธ์ไมตรี เป็นต้น

ตัวอย่างระเบ้าเบ็ดเตล็ดหรือระเบ้าที่ปรับปรุงขึ้นใหม่

ระเบ้าม้า

ระเบ้าม้าประดิษฐ์ขึ้นครั้งแรกในปีพุทธศักราช ๒๔๙๒ เพื่อประกอบการแสดงละครนอกเรื่องไชยเชษฐา ตอนพระนารายณ์เฝ้าเบ็ชร์เที่ยวป่า เนื่องในการแสดงผลงานของนักเรียนวิทยาลัยนาฏศิลป์ในช่วงปิดภาคเรียนภาคต้น โดยนางลมุล ยมะคุปต์ นางมัลลี คงประภัศร์ และนางผั่น โมรากุล ผู้เชี่ยวชาญนาฏศิลป์ไทยของกรมศิลปากร ร่วมกันประดิษฐ์ท่าร่า

รูปแบบ และลักษณะการแสดง

ระเบ้าม้า เป็นระเบ้าหมู่ที่เลียนแบบอากัปกริยาการเคลื่อนไหวเหยาะย่างของม้า ผสมกับท่วงทำนาฏศิลป์ไทย แสดงออกถึงความคล่องแคล่วว่องไว คึกคะนอง ความสวยงามอยู่ที่กระบวนท่าร่าและการแปรแถวเป็นรูปต่าง ๆ เช่น แถวปากพญิง แถวหน้ากระดาน แถวเรียง แถววงกลม เป็นต้น

ระเบ้าม้า

ที่มา : กรมศิลปากร, ๒๕๔๒, หน้า ๑๕๖

เครื่องแต่งกาย

ผู้แสดงแต่งกายเลียนแบบลักษณะม้า สวมเสื้อแขนยาวมีระบายปลายแขน ติดกระพรวน กางเกงขายาวมีระบาย ปลายขาติดกระพรวนเช่นเดียวกับเสื้อ กรองคอ ผ้าคาดเอวผืนใหญ่ปิดสะโพกถึงต้นขา สวมหางม้า รองเท้า สวมศีรษะม้า เครื่องแต่งกายระเบ้าม้าใช้เสื้อผ้าสีต่างๆ ให้คล้ายสีของม้า เช่น สีเทา สีดำ สีน้ำตาล เป็นต้น

ดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดง

ใช้วงปี่พาทย์เครื่องห้า เครื่องคู่ หรือเครื่องใหญ่ แล้วแต่ความเหมาะสมและโอกาสที่แสดง เพลงที่ใช้ประกอบการแสดง ได้แก่ เพลงม้าโยกและเพลงม้าวิ่ง

ตัวอย่างระบำเบ็ดเตล็ดหรือระบำที่ปรับปรุงขึ้นใหม่

ระบำลาว-ไทยปณิธาน

ระบำลาว-ไทยปณิธาน เป็นระบำที่ประดิษฐ์ขึ้นเพื่อเชื่อมความสัมพันธ์อันดีระหว่างประเทศลาวกับประเทศไทย เมื่อต้นเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๕๐๐ เพื่อร่วมฉลองนักขัตฤกษ์เป็นกรณีพิเศษ เนื่องในโอกาส “เฉลิมฉลองพุทธศตวรรษที่ ๒๕” จัดแสดงโดยผู้เชี่ยวชาญทางนาฏศิลป์ของกรมศิลปากร ผู้ประดิษฐ์ท่ารำ คือ ท่านผู้หญิงแผ้ว สนิทวงศ์เสนี ผู้เชี่ยวชาญนาฏศิลป์ไทยและศิลปินแห่งชาติ ร่วมกับ นางลมูล ยมะคุปต์ ผู้เชี่ยวชาญการสอนนาฏศิลป์ไทย วิทยาลัยนาฏศิลป์

รูปแบบ และลักษณะการแสดง

เป็นระบำที่เชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างลาว-ไทย โดยบทร้องนั้นจะกล่าวถึงความรัก ความสนิทยกกันของพี่น้อง แม้ว่าจะมีสายน้ำโขงไหลคั่นกลาง แต่ก็ไม่ทำให้มิตรภาพของทั้งสองแยกจากกันได้

ระบำลาว-ไทยปณิธาน
ที่มา : กรมศิลปากร, ๒๕๔๒. หน้า ๑๗๒

เครื่องแต่งกาย

ใส่สไบคล้องไหล่ที่ใช้ผ้าทอที่มีลวดลายและสีสันแบบดั้งเดิมของทั้ง ๒ ชาติ สวมใส่เครื่องประดับ เช่น กำไล และมงกุฎ ที่เป็นลักษณะเฉพาะในการแสดงศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน

ดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดง

ใช้วงปี่พาทย์มโหรี

เพลงที่ใช้ประกอบการแสดง ได้แก่ เพลงระบำลาว-ไทยปณิธาน ออกเพลงลาวต่อนก

ตัวอย่างระบำเบ็ดเตล็ดหรือระบำที่ปรับปรุงขึ้นใหม่

ระบำชาวนา

ระบำชาวนา เกิดขึ้นเนื่องในโอกาสที่รัฐบาลไทยนำคณะนาฏศิลป์กรมศิลปากร ไปแสดงเพื่อเผยแพร่และแลกเปลี่ยนศิลปวัฒนธรรม ณ สาธารณรัฐประชาชนจีน ครั้งที่ ๒ ใน พ.ศ. ๒๕๒๒ ผู้ประดิษฐ์ท่ารำ คือ ท่านผู้หญิงแผ้ว สนิทวงศ์เสนี ผู้เชี่ยวชาญนาฏศิลป์ไทยและศิลปินแห่งชาติ และมีนางสถาพร สันทอง เป็นผู้ช่วยฝึกซ้อม โดยมีนายมนตรี ตราโมท ผู้เชี่ยวชาญดุริยางค์ไทย และศิลปินแห่งชาติ กรมศิลปากร เป็นผู้แต่งทำนองเพลง

รูปแบบ และลักษณะการแสดง

ระบำชาวนา ใช้ผู้แสดงชายหญิงจำนวน ๓-๔ คู่ ผู้แสดงชายถือคราด เคียว และรวงข้าว ผู้แสดงหญิงถือกระบุง เคียว และรวงข้าว เริ่มด้วยบรรยากาศยามเช้า ชาวนาต่างพากันไถนาและหว่านข้าว เมื่อต้นข้าวเจริญเติบโต ชาวนาก็พากันระลึกถึงพระคุณและกราบไหว้แม่โพสพ

ระบำชาวนา
ที่มา : กรมศิลปากร, ๒๕๔๒. หน้า ๑๑๒

เครื่องแต่งกาย

ผู้ชาย ใส่ชุดมือห่อ สวมหมวก และคาดผ้าขาวม้า

ผู้หญิง ใส่เสื้อคอกลมแขนกระบอก นุ่งโจงกระเบนสีดำ สวมขอบ ทัดดอกไม้ด้านซ้าย โดยมีกระบุง เคียว และรวงข้าว เป็นอุปกรณ์ประกอบการแสดง

ดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดง

ใช้วงปี่พาทย์มโหรี

เพลงที่ใช้ประกอบการแสดง ได้แก่ เพลงระบำชาวนา ออกเพลงเกี่ยวข้าว และเพลงเดินกำรำเคียว

๓. ละคร

ละคร คือ การแสดงเป็นเรื่องราว มีโครงเรื่อง มีตัวละคร มีการดำเนินเรื่อง ซึ่งอาจจะดำเนินเรื่องโดยการร้อง การรำ หรือการพูดก็ได้แล้วแต่วิธีการแสดงของละครประเภทนั้น ๆ มีดนตรีประกอบการแสดงจุดมุ่งหมายเพื่อให้เกิดความบันเทิง สนุกสนานเพลิดเพลิน ให้แนวคิด ปรัชญาและคติสอนใจกับผู้ชม

ละครไทย เป็นศิลปวัฒนธรรมไทยที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาตั้งแต่สมัยโบราณ ได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมและแบบอย่างจากชนชาติอื่น ๆ ละครมีมาตั้งแต่สมัยน่านเจ้าในลักษณะของระบำและการละเล่นแบบต่าง ๆ ต่อมาในสมัยกรุงสุโขทัยได้รับวัฒนธรรมทางด้านการแสดงละครมาจากอินเดียและขอม นำมาผสมผสาน ปรับปรุงดัดแปลงให้เหมาะสมกับลักษณะของคนไทย ซึ่งการแสดงละครของไทยในสมัยโบราณนั้นยังไม่ได้จัดระเบียบแบบแผนหรือแยกเป็นละครประเภทต่าง ๆ จนกระทั่งในสมัยกรุงศรีอยุธยาได้มีการจัดระเบียบแบบแผนและมีการตั้งชื่อละครขึ้น ตลอดจนได้จัดรูปแบบของการแสดงละครไทย ในสมัยนี้ไทยตกเป็นเมืองขึ้นของพม่าทำให้ศิลปินโดนจับไปเป็นเชลยบ้าง เสียชีวิตไปบ้าง ส่วนบทละครต่าง ๆ ถูกทำลายเสียหายจากสงคราม เมื่อเข้าสู่สมัยกรุงธนบุรีได้มีการรวบรวมบทละครเก่า ๆ และฟื้นฟูการละคร รวบรวมศิลปินให้เข้ามาอยู่รวมกันจัดตั้งเป็นคณะละครหลวงและเอกชนขึ้นหลายโรง การละครต่าง ๆ ได้พัฒนาก้าวหน้าเป็นลำดับ จนเข้าสู่สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งพระมหากษัตริย์ในพระบรมราชจักรีวงศ์ทรงให้การสนับสนุนเกี่ยวกับการละคร ดังเช่นในสมัยรัชกาลที่ ๑ ทรงได้ฟื้นฟูรวบรวมละครที่ได้กระจัดกระจายเสียหายให้กลับสู่สภาพที่สมบูรณ์ และได้มีการรวบรวมจัดทำตำราการฟ้อนรำขึ้น สมัยรัชกาลที่ ๒ เป็นยุคทองแห่งศิลปะ การละคร มีบทละครในและบทละครนอกเกิดขึ้นหลายเรื่อง สมัยรัชกาลที่ ๔ ได้มีการฟื้นฟูละครหลวง ส่งผลให้การละครไทยมีการพัฒนาขยายตัวอย่างกว้างขวาง สมัยรัชกาลที่ ๕ การละครตะวันตกเริ่มหลั่งไหลเข้าสู่วงการนาฏศิลป์ของไทย ทำให้เกิดละครที่ปรับปรุงขึ้นใหม่อย่างมากมาย การละครในสมัยนี้เฟื่องฟูมากถึงขั้นสามารถยึดเป็นอาชีพได้ สมัยรัชกาลที่ ๖ เป็นยุคทองของศิลปะการละครเช่นกันเป็นผลให้วิชาการนาฏศิลป์และการดนตรีเจริญก้าวหน้าเป็นลำดับจนถึงปัจจุบัน

ประเภทของละครไทย

ละครไทยในยุคแรกมีลักษณะเป็นละครรำ ละครชนิดแรกของไทย คือละครโนราชาตรี จากนั้นจึงเกิดละครนอก และละครในขึ้น จนกระทั่งถึงสมัยรัตนโกสินทร์ ในรัชกาลที่ ๕ ละครไทยเริ่มได้รับอิทธิพลจากตะวันตก จึงเกิดการเกิดเป็นละครดึกดำบรรพ์ ละครพันทาง ละครเสภา ละครร้อง ละครพูด และละครสังคีตตามลำดับ ซึ่งละครแต่ละประเภทจะมีลักษณะเด่น และวิธีการแสดงที่แตกต่างกันไป โดยแบ่งออกตามประเภทและลักษณะของละครไทยได้ ๓ ประเภทดังนี้

๑. ละครรำแบบดั้งเดิม เป็นละครที่ใช้ศิลปะการรำรำในการดำเนินเรื่องตามเพลงที่ต้นเสียงและลูกคู่ขับร้องโดยใช้วงดนตรีปี่พาทย์ประกอบการแสดง ได้แก่ ละครชาตรี ละครนอก และละครใน

ละครชาตรี

การแสดงละครชาตรี

ที่มา : <https://catlovecatza.wordpress.com/2013/09/21ละครชาตรี/> (๒๐ พฤษภาคม ๒๕๖๗)

ละครชาตรี เป็นละครที่มีอายุเก่าแก่ เป็นต้นแบบของละครชนิดอื่น ๆ มีลักษณะเป็นละครเร่ มักนิยมแสดงเรื่องพระสุธน-มโนราห์ ละครชนิดนี้เป็นที่นิยมของคนภาคใต้ เรียกว่า “โนรา” ส่วนความนิยมทางภาคกลางเรียกว่า “ชาตรี” ที่หาดูได้ในงานแก้มบน ในบางครั้งอาจเรียกรวมกันว่า “โนราชาตรี” ละครชนิดนี้ได้แพร่หลายเข้ามายังกรุงรัตนโกสินทร์ ในสมัยรัชกาลที่ ๓

คำศัพท์เฉพาะ

ละครเร่ หมายถึง ละครที่แสดงไปตามสถานที่ต่าง ๆ ไม่ได้แสดงประจำที่ใดที่หนึ่ง

ผู้แสดง	แต่เดิมจะใช้ผู้ชายแสดงล้วน มีตัวละครเพียง ๓ ตัว คือ ตัวนายโรง ตัวนาง และตัวตลก แต่มาถึงยุคปัจจุบันส่วนใหญ่มักนิยมใช้ผู้แสดงเป็นผู้หญิง และผู้แสดงทั้งชายและหญิง (ชายจริงหญิงแท้)
การแต่งกาย	ละครชาตรีแต่โบราณไม่สวมเสื้อเพราะทุกตัวละครใช้ผู้ชายแสดง ตัวยืนเครื่อง ซึ่งเป็นตัวที่แต่งกายดีกว่าตัวอื่นก็นุ่งสนับเพลา นุ่งผ้าคาดเจียรระบาต มีห้อยหน้า ห้อยข้าง สวมสังวาล ทับทรวง กรองคอกับตัวเปล่า บนศีรษะสวมเทริดเท่านั้น
เรื่องที่แสดง	นิยมแสดงเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ โดยเฉพาะเรื่องพระสุธน-มโนราห์ กับเรื่องรถเสน
วิธีการแสดง	เริ่มต้นโดยทำพิธีบูชาครูเบิกโรง จากนั้นก็โหมโรง ตัวยืนเครื่องออกมารำซัดไหว้ครู แล้วจับเรื่อง การแสดงตัวละครจะร้องเองไม่ต้องมีต้นเสียง และเมื่อเลิกการแสดง จะรำซัดอีกครั้งหนึ่ง
ดนตรี	วงปี่พาทย์ชาตรีประกอบการแสดง
เพลงร้อง	ในสมัยโบราณ ตัวละครมักจะเป็นผู้ต้นกลอนและร้องเป็นทำนองเพลงร่าย และปัจจุบัน เพลงร้องมักมีคำว่า “ชาตรี” อยู่ด้วย เช่น ร่ายชาตรี
สถานที่แสดง	สมัยโบราณ จะเป็นบ้าน ที่กลางแจ้ง หรือที่ศาลเจ้าก็ได้ ไม่ต้องมีสิ่งใดประกอบมากมาย แม้ฉากก็ไม่มี อาจมีหลังคาไว้บังแดดบังฝนก็ได้ สมัยปัจจุบัน แสดงในโรงละคร

ละครนอก

ละครนอก มีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา แต่เดิมคงมาจากการละเล่นละครพื้นเมือง และร้อง แก่กัน แล้วต่อมาภายหลังจับเป็นเรื่องเป็นตอนขึ้น เป็นละครที่ดัดแปลงวิวัฒนาการมาจากละครโนรา หรือชาตรี โดยปรับปรุงวิธีแสดงต่าง ๆ ตลอดจน เพลงร้องและดนตรีประกอบให้แปลกออกไป

การแสดงละครนอก เรื่องสังข์ทอง
ที่มา : ธานี ชัยสงคราม, ๒๕๔๔ หน้า ๕๖

ผู้แสดง	ในสมัยโบราณจะใช้ผู้ชายแสดงล้วน ผู้แสดงจะต้องมีความคล่องแคล่วในการรำ ขณะแสดงต้องเจรจาเอง
การแต่งกาย	ในชั้นแรกตัวละครแต่งตัวอย่างคนธรรมดาสามัญ ตัวนางแต่งกายด้วยการนำ ผ้าขาวม้ามาห่มสไบเฉียง ถ้าแสดงบทเป็นตัวยักษ์ก็เขียนหน้าหรือใส่หน้ากาก ต่อมา มีการแต่งกายให้ดูงดงามมากขึ้นเลียนแบบมาจากละครใน เรียกว่า แต่งกายแบบ ยืนเครื่อง
เรื่องที่แสดง	แสดงได้ทุกเรื่อง ยกเว้น ๓ เรื่อง คือ อิเหนา อุณรุท รามเกียรติ์
วิธีการแสดง	ในการดำเนินเรื่องจะรวดเร็ว ตลกขบขัน ไม่พิถีพิถันในเรื่องของขนบธรรมเนียม ประเพณี การใช้ถ้อยคำของผู้แสดง ไม่ว่าจะเป็นตัวใดก็ตาม มักใช้ถ้อยคำ และอิริยาบถแบบสามัญชน
ดนตรี	ใช้วงปี่พาทย์เครื่องห้า เครื่องคู่ ไม้ฉาบ ไม้แซ่
เพลงร้อง	มักเป็นเพลงชั้นเดียวหรือเพลง ๒ ชั้น ที่มีจังหวะรวดเร็ว มักจะมีคำว่า “นอก” ติดกับ ชื่อเพลง เช่น เพลง “ร่ายนอก” “ซำป้อนอก” เป็นต้น
สถานที่แสดง	สมัยโบราณ โรงละครเป็นรูป ๔ เหลี่ยม ดูได้ ๓ ด้าน กันฉากผืนเดียวโดยไม่ต้อง เปลี่ยนแปลงไปตามท้องเรื่อง มีประตูเข้า-ออก ๒ ทาง หน้าฉากตรงกลางตั้งเตียง สำหรับตัวละครนั่ง ด้านหลังเป็นส่วนสำหรับตัวละครพักแต่งตัว สมัยปัจจุบัน แสดงในโรงละคร

ละครใน

ละครใน มีหลายชื่อ เช่น ละครใน ละครข้างใน ละครนางใน และละครในพระราชฐาน สันนิษฐานว่า มีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาและแสดงมาจนถึงสมัย รัตนโกสินทร์ เป็นละครที่เกิดขึ้นใน พระราชฐานจึงเป็นละครที่มีระเบียบแบบแผน สุภาพ ละครในมีความมุ่งหมายสำคัญอยู่ ๓ ประการ คือ ศิลปะการร่าอันสวยงาม มีขนบธรรมเนียมประเพณี อย่างเคร่งครัด มีความสุภาพทั้งบทร้องและเจรจา เพราะฉะนั้นเพลงร้อง เพลงดนตรี จึงต้องทำเป็นร่ายใน จังหวะค่อนข้างช้า เพื่อให้ท่ารำดูอ่อนช้อย งดงาม

การแสดงละครใน เรื่องอิเหนา
ที่มา : ธานี ชัยสงคราม, ๒๕๔๔ หน้า ๕๗